

Марғуба РАДЖАПОВА,
Андижон давлат университети
катта ўқитувчиси

МУҲАММАД ИБН МУҲАММАД БАҲОУДДИН НАҚШБАНД БУХОРИЙ ВА УНИНГ ТАЪЛИМОТИ

Дин сўзи араб тилидан “ҳисоб”, “жазо”, “мукофот” деган маъноларни билдиради¹. “Илм” сўзи эса араб тилидан “бир нарсани бошқасидан ажратиб турадиган белгиси” маъносини англатади². Исломи дини буйруқ майлидаги “Иқроъ” – “Ўқи!”, “Қироат қил!” маъносидagi сўзлар билан бошлангандир. Унинг илоҳий, мўжизаси “Қуръон”, яъни “ўқиш” ёки “ўқилмиш” деб номаланишида ҳам катта маъно бор, “Бу дин илмга, маърифатга асосланган диндир, бу Калом илмга, маърифатга асосланган Каломдир” деган маъно бор бунда³.

Исломи дини 3 та катта илмдан иборат бўлиб, буларнинг биринчиси Ақоид илми, иккинчиси Шариат илми, учинчиси Эҳсон илмидир.

Имом Ғаззолий ўзларининг машҳур “Ихёу улумид-дийн” номли китобларида: “Ақоид” тавҳид идрок этиладиган, Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг зоти ва сифатлари билинадиган илмдир” деганлар⁴.

“Ақийда” сўзи арабча “ақада” феълидан олинган бўлиб, “бир нарсани иккинчисига маҳкам боғлаш” маъносини англатади. Исломи ақийдаси мусулмон инсонни маълум бир наралар билан маҳкам боғлаб турадиган эътиқодлар мажмуасидир. Қачонки маълум бир илм бизнинг фикримизга, ҳис-туйғуларимизни йўллайдиган ва ҳаракатларимизни бошқарадиган ҳолга етганда, ақийдага айланган бўлади. Демак, ақийда илмга асосланган бўлиши лозим⁵.

Шариат сўзи арабча сўз бўлиб, остона ва сув ичиш жойи, тўғри йўл, ислом ҳукмлари, қонун қоидалари қонунчилиги, Аллоҳ таолонинг Каломи асосида жорий қилган ва шаклланган амалий ҳукмлар мажмуаси, ислом ҳукуки тизими каби маъноларни англатади. “...Шариат-Аллоҳ томонидан ўрнатилиб ва пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) орқали инсонларга юборилган сўзсиз бажарилиши шарт бўлган меъёрлар ва кўрсатмалар йиғиндиси” – “Аллоҳнинг қонуни”, “Фалакнинг ажрими ва амри”⁶.

“Эҳсон” арабча сўздан олинган бўлиб – яхшилик, самимийлик, мурувват, бирор нарсани ҳадя қилиш, хайр-садақа маъноларини англатади.⁷

Қуръонда диний мажбуриятларни ўташдаги самимийлик, риёкорликнинг зидди Умар ибн Ҳаттоб (р.а)дан келтирилган ҳадислардан бирида:⁸ “Эҳсон – Роббинга ҳудди уни кўриб

⁶ Исломи энциклопедия. Шайх Абдулазиз Мансур таҳрири остида Т.: 2017. 567-бет

⁷ Ўша манба. 586-бет

⁸ Умар ибн Ҳаттоб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида эдик. Бирдан, устимизда оппоқ кийимли, сочлари қоп-қора одам пайдо бўлди. Унда сафарнинг асари кўринмас эди. Уни биронтамиз танимас ҳам эдик. У келиб, Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тўғриларига ўтирди. Икки тиззасини у зотнинг икки тиззаларига тиради. Икки кафтини сонлари устига қўйди ва: “Эй Муҳаммад, менга Исломи ҳақида хабар бер”, деди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Исломи: Ла илаҳа илаллоҳу ва анна Муҳаммадан Расулуллоҳ”, деб шаҳодат келтирмоғинг, намозингни тўқис адо қилмоғинг, закот бермоғинг, Рамазон рўзасини тутмоғинг, агар йўлга қодир бўлсанг, Байтни ҳаж қилмоғинг”, дедилар. “Тўғри айтдинг”, деди у. Биз ундан ажабландик. Ўзи сўрайди, ўзи тасдиқлайди. “Менга иймон ҳақида хабар бер”, деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Аллоҳга, Унинг фаришталарига, китобларига, Расулларига ва охират ку-

¹ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Қуръон ва суннатдаги илмий мўжизалар Т.: 2019. 135-бет

² Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Руҳий тарбия Покланиш 1-жуз. Т.: 2010. 29-бет

³ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Қуръон ва суннатдаги илмий мўжизалар Т.: 2019. 48-бет

⁴ Имом Ғаззолий Ихёу улумид-дин Т., 2015, 206-бет

⁵ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Ақоид илми ва унга боғлиқ масалалар Т.: 2013, 10-бет

тургандек ибодат қилишингдир. Агар сен Уни кўрмаган тақдирингда ҳам, У сени кўриб турганидек ибодат қилишингдир”, дейилади. Ғаззолий “Эҳсон” атамасини “адл-адолат” сўзи билан бирга қўллаганки, булар биргаликда “адолат ва виждон” мазмунини касб этган.

Эҳсон сўзи ақидавий тушунча сифатида ислом ва имон тушунчалари билан бир қаторда умумий диний тушунчани ташкил қилади. Бунда эҳсон барча диний ақидаларни тўлиқ, шакл-шубҳасиз ва қайта талқинсиз қабул қилишни билдиради, яъни унинг барча кўрсатмаларига чуқур садоқатни англатади. Эҳсон тушунчасидан диндор маъносига “муҳсин” сўзи келиб чиққан. Кундалик истилоҳда эҳсон атамаси – ихлос: қалб тозаллиги, фикр ва хатти-ҳаракатларда самимийликнинг маънодошидир.

Тасаввуфда эса Эҳсон эътиқоднинг олий босқичи бўлиб, ундан кейин иймон, сўнг ислом туради, бу шариат-тариқат-ҳақиқат тушунчаларига мос келади.

Эҳсон одатда, тасаввуф тушунчаси билан чамчарчас боғлиқ. Яъни, -бу руҳий тарбия,

нига иймон келтирмоғинг, яхшию ёмон қадарга иймон келтирмоғинг”, дедилар. “Тўғри айтдинг”, деб тасдиқлади ва: “Менга эҳсон ҳақида хабар бер”, деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Аллоҳга худди Уни кўриб турганингдек, агар сен Уни кўрмасанг, У сени кўриб тургандек ибодат қилмоғинг”, дедилар. “Менга (қиёмат) соатидан хабар бер”, деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Сўралувчи бу ҳақда сўровчидан билмлироқ эмас” дедилар. “Унинг аломатларидан хабар бер”, деди. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Чўри ўз хожасини туғиши, ялангоёқ, яланғоч, камбағал ва чўпонларнинг бино қуришда бир-бирларидан ўзишга уринишларини кўрмоғинг”, дедилар. Сўнг ва қайтиб кетди. Бас, мен анча пайт (Расулulloҳнинг хузурларида) бўлдим. Сўнг у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам менга: “Эй Умар, сўровчи кимлигини билдингми?” дедилар. “Аллоҳ ва Унинг Расули билувчирок”, дедим. Ул зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Албатта, у Жаброилдир. Сизларга дийнларингиздан таълим бергани келибди”, дедилар. Бешовлари ривоят қилишган. Оятга амал қиладиган бўлсак, Қуръон тўлиқ нозил бўлгандан сўнг дийнга заррача бўлса ҳам янгилик олиб киришга ҳеч қандай ҳожат қолмаган. Бунга ҳеч кимнинг ҳаққи ҳам йўқ. Мусулмонлар юқоридаги ҳадисда айтилган уч асосга, яъни илм-иймон, амал – ислом ва ихлос – эҳсонга риоя этсалар, бас. Аллоҳ таоло мўмин-мусулмонлардан факат битта нарсани – Ўзига ва яратган нарсаларига тўлиқ иймон келтирган ҳолда ихлос билан ибодат қилишни талаб этган. Иймонимиз-илмимиз. Ислоимимиз амалимиз ва эҳсонимиз – ихлосимиз тўғри ва гўзал бўлиши учун йўл кўрсатувчи комил бир инсонни Ўзининг элчиси сифатида танлаб, бизга раҳбар этиб қўйган. (Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф Тасаввуф ҳақида тасаввур Т.: 2011 5860-бетлар)

покланиш, гўзал ҳулқ, нафсни сайқаллаш, гўзал ахлоқ (ва ҳ.) демакдир. Муҳаммад (с.а.в.) ва сиддиқлар – хулафои рошидинлар, илк саҳобалар йўлидан оғишмай борган, пархезкор, ўта тақводор, тарки дунё қилган, зоҳидликка юз бурган Аллоҳнинг азиз бандалари – “сўфий”, улар юрган йўлга эса “тасаввуф”, дейила бошланди.

Тасаввуф сўфийликнинг гўзал таълимоти бўлиб, унинг турли йўллари “тариқат” “сулук”, деб аталади. Тасаввуф Қуръон ва Суннат ҳақиқатига етиб, унга бутун вужуд билан амал қилишни ўргатади.

Тасаввуф Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарийнинг “Тасаввуф сирлари” асарида шундай таърифланади: “Инсоннинг маънавий оламини ислоҳ этадиган, бузилган қалбларнинг муолажаси учун энг таъсирли бўлган, инсонни ҳақиқатлар атрофига тўплайдиган ўта фойдали ва мустақил илмдир”.⁹

Тасаввуф “қалб”, “руҳ”, “ақл” ва “нафс” каби маъноларини алоҳида эҳтимом ила тушунтиради ва уларнинг ҳар бирига мусулмон банда қандай муносабатда бўлиши зарурлигини баён қилиб, ўша баённинг татбиқ қилинишини ҳам йўлга қўяди¹⁰.

Машойихлар, мутасаввуфлар тасаввуфга хилма-хил, бир-биридан гўзал таърифлар беришган. Қуйида Шайх ҳазратларининг “Тасаввуф ҳақида тасаввур” асарида келтирилган бир қанча таърифларни баён этамиз.

Тасаввуф У бир мазҳаб бўлиб, мақсади қалбни Аллоҳдан бошқадан холи қилиш, Холиққа ихлос ила ибодат қилиш ҳамда Ундан бошқасидан ажрალიш ила руҳни қудсият оламига олиб чиқишдир.

Тасаввуф нафсни ахлокий жиҳатдан тараққий эттирадиган ҳаётӣ фалсафа бўлиб, у муайян амалий риёзат воситасида ҳақиқатга айланади ва баъзи вақтларда олий ҳақиқатга сингиш ҳиссига олиб боради. Шунингдек, ундан завқ ва ақл ила маърифат ҳосил қилишга олиб боради.

Тасаввуф бир илм бўлиб, у ила нафсининг аҳволи – яхши ва ёмони, унинг ёмонини поклаш йўли, яхшисини зийнатлаш йўли, Аллоҳ таоло томон юриш кайфияти ва Унга томон қочиш услуби ўрганилади. Яъни, Ўзидан бошқадан паноҳ сўрамаслик¹¹.

⁹ Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-Жазарий. Тасаввуф сирлари Т.: 2000 4-бет

¹⁰ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур Т.: 2011 66-бет

¹¹ Ўша манба. 3132 -бетлар

Тасаввуф Аллоҳга муҳаббат қўймоқ ва унинг васлига етиш йўлида риёзат чекмоқдир. Тасаввуф ақлдан устун турувчи илмдир. Тасаввуф илми Аллоҳдан келадиган илм, илҳом, кашфу ҳолдир. Тасаввуф ботин ила ғайб олами билан ошноликдир. Тасаввуф бу руҳий тарбиядир. Мана шундай руҳий тарбия устозларидан бири Хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд қуддиса сирруху.

Машхур авлиё, нақшбандия тариқатининг асосчиси Муҳаммад ибн Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд Бухорий Бухорои шарифнинг Қасри Хиндувон қишлоғида ҳижрий 718 – милодий 1318 санада дунёга келган.

Кейинчалик бу қишлоқ ул зот шарафига Қасри Орифон, деб атала бошлаган. Худди шу ерда ҳижрий 791 милодий 1389 йили дунёни тарк этганлар.

Манбаларда келтирилишича “Хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари узун бўйли, бугдой рангли, катта соқолли ва кулча юзли зот эдилар”¹².

Хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари дунёга келганларида, ўша пайтдаги Хожагон тариқати пешвоси бўлган Муҳаммад Бобои Самосий ҳазратлари ўз шогирдлари билан бирга Қасри Орифонга келдилар ва гўдак Баҳоуддинни маънавий фарзандликка қабул қилдилар.

Ривоятларда зикр этилишича, ўшанда Муҳаммад Бобо Самосий ҳазратлари ўз ҳалифалари Амир Кулол ҳазратларига: “Бу боланинг тарбияси сенга оиддир”, деганлар.

Хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари Амир Кулол ҳазратларига қўл берган бўлсалар ҳам, манбаларда у кишининг ҳақиқий шайхлари ўзларидан бир канча саналар илгари ўтиб кетган хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний (р.а.) эканликлари қайта-қайта таъкидланади. Бу хилдаги маънавий тарбияга тасаввуф оламида “увайсийлик йўли”, деган ном берилган¹³.

Бу фикр XV аср ёзма манбаси бўлган Муҳаммад Порсонинг “Рисолаи Қудсия” асарида ҳам келтирилган бўлиб, Баҳоуддин Нақшбанд ҳақида шундай ёзилади: “Ҳазрат хожамизнинг йўллари увайсийлар тариқасидир”¹⁴.

Бу жиҳатдан Алишер Навоий “Насойим ул муҳаббат мин шамойим ул футувват” асарида:

“Ҳар кишинингки, бу тоифадин зоҳир юзидин пири маълум бўлмаса ва машойихдан бирининг руҳи они тарбият қилгон бўлса, они Увайсий дерлар” деб ёзади.¹⁵

Фаҳруддин Али Сафий “Рашаҳоту айнил-ҳаёт” (Обиҳаёт томчилари) асарида Нақшбанд номи билан машҳур бўлган ҳазрат Хожа Баҳоуддин зикрини қуйидагича келтиради: “...ҳазрати Хожанинг волидаларидан манқул турурким, фарзандим Баҳоуддин тўрт ёшда эрдиким, ойтдилар, бизнинг бу фароҳшоҳ пешоний манғлоий сифир тана туғар. Неча ой ўткандин сўнг шул сифатда тана туғди. Ва Ҳазрати Хожага тифулиятда фарзандликка қабул этмак назари Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобойи Самосийдин эрди. Ва тариқат даъбининг таълими суврат юзидин Амир Кулолдин турур, андоғким, Ҳазрати Хожа Муҳаммад Бобонинг зикрида анча ишорат этулди. Аммо ҳақиқат юзидин олар увайсий эрдилар. Ҳазрати Хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний қаддасаллоху таъоло сиррахунинг руҳониятларидан тарбият топибдурлар, ондоғким, мабодийи аҳволда кўрган воқеаларидан маълум бўлур ва анинг тафсили “Мақомот”да^{16*} мазкур турур.¹⁷

Хожа Муҳаммад Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари болалик ҳамда камолот чоғларида Саййид Амир Кулол ҳазратларининг хизматларида бўлдилар.

Шу билан бирга, маънавий жиҳатдан хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний (р.а.) га боғландилар ва у зотнинг таълим-тарбия ҳамда сайри-сулукка оид барча илмларини жамлаб, муҳофаза қилдилар.

Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний, хожа Муҳаммад Бобои Самосий ва Саййид Амир Кулол ҳазратларининг таълимот ва талқинотларини ҳақимона тартибга солиб, тариқатда оламшумул асосларни барпо қилдилар.

Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд ўз сулукларини Хожагон сулукининг бевосита давоми, деб билганлар.

Абдуҳолиқ Гиждувонийдан кейин Хожагон сулуки ишлари бир қатор сусайиб қолган эди, дарҳақиқат тасаввуф таълимотида, суфийлик ҳаракати Хожа Баҳоуддин Нақшбанд фаолиятдан кейин Бухорои шарифдагина эмас, балки бутун

¹² Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввуф Т.: 2011. 107-бет

¹³ Ўша манба. 108-бет

¹⁴ Наврӯзова Г. Баҳоуддин Нақшбанд. Т.: 2011. 10-бет

¹⁵ Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат // Мукамал асарлар тўплами. Т.: 2001 17-жилд 19-бет

¹⁶ Бу ерда Муҳаммад Боқирнинг “Мақомоти Хожа Баҳоуддин Нақшбанд” китоби назарда тутилмоқда

¹⁷ Фаҳруддин Али Сафий. Рашаҳоту айнил-ҳаёт обиҳаёт томчилари Т.: 2004 81-бет

Мовароуннаҳрда, чинакамига жонланди, кенг халқ оммаси орасига ёйилди.

Бу таълимотнинг асоси хуфия зикр бўлиб, риёсиз ҳалол меҳнат билан кун кечириш асосий талабдир.

“Рашҳа 23. Ойтур эрдиларким: “Хожа Абдуҳолиқ Гиждувоний қуддиса сирруҳу ойтибдурларким, халқдин оғурлиқ кўтармак керак ва бу муяссар бўлмас, магар ҳалол касб била, “даст ба кор, дил ба ёр”, сўз хожагон қаддасаллоҳу таъола арвоҳаҳум тариқларида амри маъруф турур”.¹⁸

“Рашаҳот” асарида келтирилган ушбу раҳша, Ҳазрат Баҳоуддинга нисбат бериладиган “Даст ба кору дил ба ёр” (қўл ишда, қўнғил ёрда бўлсин) шиори тариқатнинг мағзини ташкил этади.

Баҳоуддин Нақшбанд ўз тариқатида Хожа Юсуф Ҳамадонийнинг “хуш дар дам”, “назар бар қадам”, “сафар дар ватан” ва “хилват дар анжуман”, Хожа Абдуҳолиқ Гиждувонийнинг “ёдкард”, “бозгашт”, “ёд дошт” ва “нигоҳдошт” рашҳа (қоида)ларини асос қилиб олган. Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд яна учта янги рашҳани яратган: “вуқуфи замоний” (замондан огоҳ бўлиш), “вуқуфи ададий” (сондан огоҳ бўлиш) ва “вуқуфи қалбий” (қалбдан огоҳ бўлиш)дир.

Юқорида зикр қилинганидек, Нақшбандия тариқатида ўн бир асосга эга бўлган дастур бўлиб, улардан саккизтасини хожа Абдулҳолиқ Гиждувоний қуддиса сирруҳу ва учтасини хожа Баҳоуддин Нақшбанд раҳматуллоҳи алайҳ йўлга қўйганлар. Сайри сулукка кирган ҳар бир кишига бу дастурни билиш жуда ҳам зарур ҳисобланган.

1. Хуш дар дам¹⁹.

“Хуш” сўзи “ақл-хуш”, “хушёрлик” маъноларини, “дам” сўзи “нафас” маъносини билдиради. Бу шиорда ҳар бир олинган ва чиқарилган нафасда хушёр бўлиш, Аллоҳ таолони эсдан чиқармаслик маъноси ўз аксини топган. Яъни сўфий ҳар нафасида Аллоҳ таолони ёд этиб туриши, ҳаёли дунёвий ишларга сочилиб кетмаслиги керак. Солиҳ ҳар бир нафасни олиш ва чиқаришда Ҳақ субҳанаҳу ва таоло билан бирга бўлиши лозим.

2. Назар бар қадам.

“Қадамга назар солиш”. Бу шиорга биноан, сўфийга юрганида доимо оёғининг учига назар солиб юриш тавсия қилинади. Яъни турли ҳаром

нарсаларга назари тушишининг олдини олиш лозим. Шунда солиҳнинг ҳаёли сочилмайди, ақли ва фикри Аллоҳ таоло билан бўлади ва дунёнинг жамоли ҳамда матоҳи билан боғланиб қолмайди.

Имоми Роббоний раҳматуллоҳи алайҳ ва бошқа баъзи нақшбандий машойихлар “Назар бар қадам”нинг маъноси ҳақида: “Назар бар қадам” сайри сулукдаги ҳоллардан бири бўлиб, солиҳнинг бир мақомдан иккинчи мақомга ўтишда қалб кўзи билан ўша мақомга назар солишидир”, дейдилар.

3. Сафар дар ватан.

“Ватанда сафар қилиш”. Бу шиорда ҳар одимда аслига ва Ҳаққа сафар қилиш маъноси бўлиши кераклиги илгари сурилган.

Нақшбандийлар таълимотида сафарнинг уч хил маъноси бор:

Биринчи маъно: ер юзида ибрат учун сафар қилиш. Ер юзида сафар қилиш махлуқотларга назар солиш ила тушунчани кенгайтиради ва ибрат олишга сабаб бўлади. Шу билан бирга, банданинг назар орқали Аллоҳ таолонинг буюклигини англаб етишига ёрдам беради.

Иккинчи маъно: етук муршидни ахтариб, сафар қилиш. Бу борада кўпчилик машойихлар ўзларига етук муршид ахтариб, диёрларни кезганлари мисол қилиб келтирилади.

Учинчи маъно: солиҳнинг башарий сифатдан малакий сифатга ва ёмон сифатдан яхши сифатга сафар қилишидир. Махлуқотлар олаmidан Ҳақ субҳанаҳу ва таоло томон сафар қилишдир. Бир ҳолдан ундан аълороқ бўлган ҳолга сафар қилишдир.

4. Хилват дар анжуман.

“Анжуманда хилват қилиш”. Бу шиорда сўфийнинг ўзи халқ ичида турган бўлса ҳам, Ҳақ билан холи бўлиш малакасига эга бўлиши кўзда тутилган. Яъни ташида халқ билан бўлса ҳам, ичида Ҳақ билан бўлади.

Аллоҳ таоло Нур сурасида марҳамат қилади: **“...бир кишиларки, уларни тижорат ҳам, олди-сотди ҳам Аллоҳнинг зикридан, намозни тўқис адо этишдан ва закот беришдан машғул қила олмас. Улар қалблар ва кўзлар изтиробга тушадиган Кундан кўркарлар”** (37-оят).²⁰

Бу оятда Аллоҳнинг нурини идрок этишга ва унинг файзидан баҳраманд бўлишга ҳақли кишиларнинг сифатлари келтирилмоқда. Аллоҳ таоло неъматини, нурини кўринганга

¹⁸ Фаҳридин Али Сафой. Рашаҳоту айнии-ҳаёт обихаёт томчилари Т.: 2004. 333-бет

¹⁹ Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Нақшбандия вазифалар зикрлар Т.: 2018. 51-бет

²⁰ Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Нақшбандия вазифалар зикрлар Т.: 2018. 5254-бет

ато қилавермайди, албатта. Балки маълум сифатларга эга бўлган зотларгагина ато этади. Ана ўша инсонларнинг сифатларидан бири Аллоҳ таолони эртаю кеч поклаб ёд этиш тасбеҳ айтиш бўлса, яна бир сифати тижоратга ҳам, олди-сотдига ҳам машғул бўлмасдан, Аллоҳни зикр этишларидир. Яъни улар иш вақтида ҳам Аллоҳни унутмайдилар. Тижорат ва олди-сотди билан машғул бўлиб, намозни, хусусан, жамоат намозини қолдирмайдилар. “Ўзим тижорат қилиб, зўрға топдимку”, деб закот беришдан ҳам қочмайдилар. Чунки

“Улар қалблар ва кўзлар изтиробга тушадиган Кундан кўрқарлар”²¹.

5. Ёд кард.

“Ёд эт” – “зикр қил”. Зикр нафсни поклайдиган ва ахлоқни сайқаллайдиган энг кучли омиллардан бири ҳисобланади.

Қуръон тиловатидан кейин банданинг тили учун энг афзал ибодат Аллоҳ таолонинг зикридир. Зикр ила банда Аллоҳ таолога ихлос билан дуо қилади ва ҳожатларини сўрайди.

“Зикр” сўзи луғатда эслаш, хотирлаш, сўзлаш, тилга олиш, баён этиш, шарҳлаш, тавсифлаш каби маъноларни англатади. Аммо умумий маънода зикр икки хил бўлади: тил билан ва дил билан зикр қилиш. Буларнинг ҳар бири ҳам икки турли бўлади: унутганини эслаш ва унутмаса ҳам, ёдидаги нарсани хотирлаш.

Уламолар истилоҳида: “Зикр банданинг Роббини тили ва дили билан эслашидир. Бу У Зотнинг Ўзини, сифатларини, амалларини, ҳукмларини зикр қилиш ёки Китобини тиловат қилиш ёхуд У Зотга дуо қилиш, У Зотдан бирор нарсани сўраш, У Зотга ҳамду сано айтиш, У Зотни улуғлаш ва У Зотга шукр келтириш каби нарсалар ила бўлади.

Зикр ҳар бир бандадан талаб қилинган ва ҳар бир бандага маҳбуб қилинган нарсасидир. Зикр ҳар доим қилиниши керак бўлган марғуб ишдир.

Фақат шарият истисно қилган, қазои ҳожат ва хутба эшитиш пайтига ўхшаш ҳолатлардагина зикр қилинмайди”.²²

Аллоҳ таолонинг Ўзи Қуръони Каримдаги кўплаб оятларда биз бандаларга зикр қилишни амр этган. Зикрни кўп қилиш ва бунда бардавом бўлиш нажот учун шарт қилинган. Аллоҳ таолонинг Ўзи зикр қилувчиларни мактаган,

уларни Ўз оятларидан баҳраманд бўладиганлар, деб атаган ва зокирларнинг ақл эгалари эканини таъкидлаган. Баъзи уламоларимиз мазкур оятларнинг сони бир юз етмиш тўртта эканини таъкидлаган²³.

Аллоҳ таоло Аҳзоб сурасида марҳамат қилади:

«Эй иймон келтирганлар! Аллоҳни кўп зикр қилинглар. Ва эртаю кеч Уни поклаб ёд этинглар» (41-42-оятлар)²⁴.

Аллоҳни зикр қилиш қалбни Унга боғлаш ҳамда «У мени кузатиб турибди», деган доимий сергакликда туришдир. Аллоҳнинг буйруқларини бир лаҳза ҳам эсдан чиқармай, холис амал қилишдир.

6. Боз гашт.

“Сўнгра ўт”. Бу шиорда мақсад ва матлаб фақатгина Аллоҳ таолонинг розилиги бўлиши кўзда тутилган. Бунда солиҳ зикр қилиб бўлгач, “Илоҳий анта мақсуди ва ризока матлуби”, дейди ва бу жумланинг маъносини ҳаёлидан ўтказди. Унинг маъноси эса “Илоҳим, Сен мақсудимсан ва розилигинг матлубимдир”, деганидир.

7. Нигоҳ дошт.

“Нигоҳ сол”. Бу шиорда қалбни хавотирдан сақлаш кўзда тутилган. Бу орқали қалбга Аллоҳ таолонинг муҳаббатидан бошқа нарса кирмаслиги таъминланади. Мурид қалбига бир лаҳза бўлса ҳам ҳакми, ботилми, ҳеч нарса кирмаслиги чорасини кўриши керак. Агар қалбига бирор хотира кирса, дарҳол зикрни тўхтатади. Хотирани қувади ва зикрни янгидан бошлайди. Бу тўхташ ила солиҳ давомли зикр ила эришган баракаларнинг ҳосилини муҳофаза қилади, зикрда мустақим бўлиш ила ҳосил бўлган ҳузур ва мушоҳада даражаларини муҳофаза қилади. Қалбига турли хотираларнинг суқилиб киришига йўл қўймайди²⁵.

Шайх Фаридуддин Аттор раҳматуллоҳи алайҳ айтади: “Албатта, ҳаёл ва хотиранинг қалбга суқилиб киришини ман қилиш жуда ҳам оғир ва машаққатлидир. Аммо сизлар уларни ҳайдашга ва боқий қолмаслигига ҳаракат қилинглар. Мен қалбимни хотира ва ҳаёллардан йигирма йил қўриқладим. Шунга қарамасдан, улар қалбимга мазкур муддатдан кейин ҳам суқилиб кирдилар. Аммо қарор топа олмадилар”²⁶.

²¹ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Нақшбандия вазифалар зикрлар Т.: 2018. 5455-бетлар

²² Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Нақшбандия вазифалар зикрлар Т.: 2018. 56-бет

²³ Ўша манба Т.: 2018. 57-бет

²⁴ Ўша манба 5758-бетлар

²⁵ Ўша манба 7071-бетлар

²⁶ Ўша манба 7273 бетлар

8. Ёд дошт.

“Ёдга ол”. Бу шиорда ҳар лаҳзада Аллоҳ таолони ёдда тутиш кўзда тутилган. Бундан Ҳақ субҳанаҳу ва таолодан доимо завқ йўли билан огоҳ бўлиб туриш ирода қилинади. Ушбу шиорни мушоҳада ва ҳузурни муҳофаза қилиш ҳам дейилади. Бунда Аллоҳ таолонинг Зотини мушоҳада қилишга хос юзланиш бордир. Уни мушоҳада ва айнул яқийн ҳам дейилади.

“Ёд дошт” солиҳнинг амали самарасидир. У муриднинг ғоятига етганидан кейинги ҳолидан иборатдир. Гоҳида у зикр, муроқаба ва муршиднинг кўмаги самараси бўлиши ҳам мумкин. Солиҳ унга барча тўсиқларни ошиб ўтиш оркали етишади²⁷.

Хожа Абдулҳолиқ Ғиждувоний (р.а.)нинг юкорида зикр қилинган саккиз қоидасига хожа Баҳоуддин Нақшбанд (р.а.) қуйидаги учтани қўшганлар.

9. Вуқуфи замоний.

“Замондан вокиф бўлмоқ”. Бу шиорда солиҳ ўзи яшаётган замонни билмоғи ва ундан унумли фойдаланмоғи кўзда тутилган. Бундан солиҳ доимо ўзининг ҳолини билиб туриши ирода қилинган. У турган замон шукр замоними ёки узр замоними, яхши билсин. Қабз торлик ҳолатида истиғфор айтади ва баст кенглик ҳолатида шукр қилади. Бу икки ҳолга риоя қилиш вуқуфи замонийдан иборатдир.

Вуқуфи замоний ўзини ўзи қалбий тергашдан иборат бўлиб, унда солиҳ ҳар икки ёки уч соатда мазкур соатларда қалбининг ҳолати қандай бўлганини текшириб кўради. Агар ўша вақт ичида қалби Аллоҳ таоло билан ҳозир бўлса, бунинг учун Ҳақ субҳанаҳу ва таолога шукр қилади. Агар ўша вақт ичида ғофиллик ҳолатида бўлса, истиғфор айтиб, тавба қилади.

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд (р.а.) айтадилар: “Вуқуфи замоний солиҳнинг ўз ҳолини англамоғи ва ўзи турган замонни яхши билмоғидир. Шукр келтириш керакми ёки узр айтиш лозимлигини ажратмоғидир. Агар яхши бўлса, шукр қилади, бошқача бўлса, узр келтиради”²⁸.

10. Вуқуфи ададий.

“Ададдан вокиф бўлмоқ”. Бу шиорда сўфийнинг зикр қилишда талаффуз қилинадиган лафзларнинг ададига алоҳида эътибор бериши кўзда тутилган.

Қалб билан зикр қилишда ададни риоя қилиш фикрни бир жойга жамлаш учун хизмат қилади.

Зокир бир нафасда калимаи тоййибани уч, беш, етти маротабадан то йигирма бир ва ундан зиёда ададда айтсин ва тоқ бўлишини таъминласин.

Машойихлар: “Зикрни кўп айтиш шарт эмас, вокифлик ва ҳузур билан айтиш шартдир, ана шундан фойда бўлади”, дейдилар.

“Вуқуфи ададий” асосан нафий ва исботда, яъни “Лаа илаҳа иллаллоҳ”ни зикр қилишда ишлайди. Зикр тоқ сонда учдан йигирма биргача бўлади. Зикр ҳам, санаш ҳам қалб билан бўлади, тил билан эмас. Бундай зикрнинг улкан самараси бордир. Буни барча машойихлар тажрибадан ўтказганлар²⁹.

11. Вуқуфи қалбий.

“Қалбдан вокиф бўлмоқ”. Бу шиорда қалбни Аллоҳнинг зикри, фикри ва амри ила машғул қилиш ҳақида сўз боради. Зокир ўз қалбининг ҳолини, яъни қалб Аллоҳ таолонинг зикридами-йўкми эканини доимо кузатиб туриши лозим. Зокирнинг қалби Ҳақ субҳанаҳу ва таолонинг Зотига қаратилган бўлиши керак. Вуқуфи қалбий қалбнинг Аллоҳ таолони доимо зикр қилиб туришини кузатиб боришдан иборатдир. Зикрдан мурод сўз эмас, зикр қилинаётган Зот бўлиши керак. Солиҳ зикрнинг баракасини Аллоҳ таолонинг Ўзидан кутади.

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд раҳматуллоҳи алайҳнинг таъкидлашларича, вуқуфи қалбий вуқуфи замоний, вуқуфи ададийдан афзалдир. Чунки барака ҳосил бўлишида аҳамиятли бўлган вуқуфи замоний ва вуқуфи ададий мабодо ғойиб бўлса ҳам, зокирнинг сулукига таъсир қилмайди. Аммо вуқуфи қалбий зарурийдир. Агар зокирда вуқуфи қалбий бўлмаса, унинг зикри курук тилнинг қимирлашидан иборат бўлиб қолади ва бунда ҳеч қандай барака бўлмайди³⁰.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, Мустақиллик берган имкониятлар туфайли буюк аждодимиз, йирик файласуф, дин пешвоси, авлиёлар султони, нақшбандия тариқати асосчиси, хожагон тариқати давомчиси атоқли аллома Баҳоуддин Нақшбанд меросини ўрганиш бўйича жуда кўплаб ишлар амалга оширилди. Биринчи Президентимизнинг саъи-ҳаракатлари билан 1993 йилда табаррук зот таваллудининг 675 йиллиги кенг нишонланди, зиёратгоҳлари қайта таъмирланиб, обод гўшага айлантирилди. 2003 йили 685 йилликлари жаҳон миқёсида Бухорода нишонланди.

²⁹ Ўша манба 80-бет

³⁰ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Нақшбандия вазифалар зикрлар Т.: 2018. 8182-бетлар

²⁷ Ўша манба. 74-бет

²⁸ Ўша манба 7475-бетлар

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислон Каримов 1994 йили 18 мартда халқ депутатлари Бухоро вилояти Кенгаши сессиясида сўзлаган нутқида шундай деган эди: "...Биз яхши биламизки, дин, давлатдан ажратилгани билан, жамиятдан ажратилган эмас. Бинобарин, жамиятнинг маънавий ҳаёти билан диний муносабатларни уйғунлантириш тақозо этилади. Назаримда, улуғ аждодларимиз, Бухорои шарифнинг буюк фарзанди Хожа Баҳоуддин Нақшбанд таълимоти бу борада бизга бениҳоя қўл келади. Ул зотнинг: "Аллоҳ дилингда, қўлинг ишда бўлсин", деган хикматли шиорини биз бу соҳада дастуриламал қилиб олсак янглишмаган бўламиз, деб ўйлайман.³¹

Мустақилликнинг дастлабки йилларида Нақшбандия музейи ташкил этилди, Бухоро давлат университети ҳузурида Нақшбандия илмий маркази иш бошлади. У ерда тасаввуфий-ирфоний меросни тадқиқ этиш йўлга қўйилди. Бир қанча асарлар чоп этилди³².

Баҳоуддин Нақшбанд ёдгорлик мажмуаси марказининг "Нақшбанд" илмий журнали 2008

³¹ Нақшбандия // №1(12) 2014 5-бет

³² Садриддин Салим Бухорий Баҳоуддин Нақшбанд ёки етти пир Т.: "Ёзувчи" 1993; Насафий Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд Т.: 1993; Хожа Муҳаммад Ориф ар-Ревғарий Орифнома Садриддин Салим Бухорий ва Исроил Субҳоний таржимаси Т.: Наврўз 1994; Ғойиблар ҳаётидан ёнган чироқлар (тўплам). Т.: Ўзбекистон 1994; Муҳаммад Сиддик Рушдий Авлиёлар султони. Туронлик валийлар. Табдил этиб, нашрга тайёрловчи И.Остонақулов Т.: Камалак 1995; Комилов Н. Тасаввуф ёки қомил инсон ахлоқи 1-қитоб Т.: "Ёзувчи" 1996; Султонмурод Олим Нақшбанд ва Навоий Т.: Ўқитувчи 1996; Комилов Н. Тавҳид асрори иккинчи қитоб. Т.: Ўзбекистон 1999; Баҳоуддин Нақшбанд Аврод (Авроди баҳоия) Г.Наврўзова таржимаси Бухоро "Бухоро" нашриёти 2000; Ориф Усмон Бухорои шарифнинг етти пири Т.: 2003; Фаҳруддин Али Сафий Рашахот айни ҳаёт (Оби ҳаёт томчилари) Форс тилидан Домла Худойберганд ибн Бекмуҳаммад таржимаси нашрга тайёрловчи М.Ҳасаний, Б.Умрзоқ Т.: Абу Али ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти 2003; Хожа Абдуҳалиқ Ғиждувоний Сўз боши ва таржима муаллифи Маҳмуд Ҳасаний Т.: Ўзбекистон 2003; Наврўзова Г. Нақшбандия тасаввуфий таълимоти ва баркамол инсон тарбияси Т.: Фан 2005; Наврўзова Г.Н. Нақшбандия – қамолот йўли Т.: Фан 2007 С.С.Бухорий Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд (Дилда ёр) Т.: Ўқитувчи 2007; Наврўзова Г.Н. Баҳоуддин Нақшбанд таълимотининг ёшлар тарбиясидаги аҳамияти Бухоро "Бухоро" нашриёти 2008; Донишмандлар тухфаси (Рубойлар) таржимон, нашрга тайёрловчи, Сўз боши ва изоҳлар муаллифи Э.Очилов. Т.: Ўзбекистон 2009; Сайфиддин Сайфуллоҳ Ҳазрати Нақшбанд Рубойлари Т.: Тошкент ислом университети нашриёти, 2009. ва б.

йилдан буён нашр қилина бошлади.

Ислон Каримов бошлаган хайрли ишлар бугунги кунда ҳам бардавом бўлиб келмоқда. 2017 йилнинг 15 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон халқаро ислом академиясини ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида шундай сўзлар бор: "Шарқ донишмандлари айтганидек, "Энг катта бойлик – бу ақл – заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик – бу илмсизликликдир!" ...Мамлакатимизда "жаҳолатга қарши – маърифат", деган эзгу ғоя асосида ислом динининг инсонпарварлик моҳиятини, тинчлик ва дўстлик каби олижаноб мақсадларга хизмат қилишини тарғиб этиш кун тартибимиздаги доимий масалалардан бири бўлиб қолади.

Жорий йилда ҳадис илмининг султони Имом Бухорий, қалом илмий асосчиси Абду Мансур Мотуридий ва унинг давомчиси Абул Муъин ан-Насафийнинг ҳаёти, илмий меросига бағишланган ҳамда диний бағрикенглик мавзуларида халқаро илмий-амалий конференциялар ва бошқа тадбирлар ташкил этилди.

Имом Бухорий бобомизнинг Самарқанддаги ёдгорлик мажмуасини бу мўътабар зотнинг мусулмон дунёсидаги улуғ мақомига мос равишда мутлақо янги лойиҳа асосида қайта барпо этиш ишларини ҳам бошлаймиз.

Шунингдек, буюк аллома Баҳоуддин Нақшбанд бобомизнинг 700 йиллик таваллуд айёмини юқори савияда ўтказишимиз керак³³.

Дарҳақиқат, Ислон дини – миллий меросимизнинг таркибий қисми ҳисобланади. Жаҳон тамаддунини ислом маданиятисиз тасаввур қилиб бўлмагани каби, ислом маданиятини Ўзбекистонимиздаги бой маънавий меросиз тасаввур қилиб бўлмайди. Юртбошимиз томонидан олиб борилаётган сиёсатни миллий маънавий меросга бўлган муносабатнинг янги босқичи, деб баҳоласак муболаға бўлмайди албатта. Миллий-маънавий меросни эса халқ, унинг вакиллари яратади. Бунда буюк-буюк зотларнинг ҳиссаси ҳамиша катта бўлган. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари ҳам ана шундай буюк зотларнинг биридир.

³³ "Халқ сўзи" // 2020 йил 25 январь, №19 (7521)